

АНОТАЦИЯ
НА МАТЕРИАЛИТЕ ПО ЧЛ. 65 ОТ ПРАСПУ
на гл. ас. д-р АДЕЛИНА ЛЮБОМИРОВА СТРАНДЖЕВА
за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност
„Доцент“

В настоящия конкурс участвам със следната научната продукция и публикации в специализирани научни издания:

1. **Историята на изкуството като археология – един учебник на Йоаким Груев и неговите културноисторически импликации.**
2. **Новооткрит учебник по истории культуры в болгарской возрожденческой литературе середины 19 века.** –В: Язык и культура. Сборник материалов XXVI Международной научно-практической конференции. Изд. ЦРНС, Новосибирск, 2016 г. с. 16-251.
3. **Фолклорни и фолклористични понятия в енциклопедията на Лука Касъров.** –В: По следите на българската книга: описи, находки, библиология. Сборник от II национален колоквиум. Пловдив, НБ „Иван Вазов“, 2016, 36-41.
4. **Granada and Cordoba as Art Centres in a Handwritten Bulgarian Aesthetics Textbook from the Mid XIX Century (Гранада и Кордоба като центрове на културата в един български ръкописен учебник по естетика от средата на XIX век).** –В: Trends in Slavic Studies. Red. Quero Gervilla, E. F.; Barros Garcia, B.; Korpilova, T. R. Изд. „Красанд“, Москва, 2015, с. 517-526.
5. **Как се преподава история на културата в Пловдивското епархийско училище през 60-те години на XIX век. Един непроучван ръкописен учебник на Йоаким Груев.** - Език и литература, 2014, кн. 3-4, 99-107.
6. **От етнографията към историята, или за школското моделиране на миналото.** - В: Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“. Филология, т. 50, кн. 1, сб. Г, 2012, 32-41.
7. **От какво се интересуват старинарите, или за предмета на етнографията в един непроучен ръкопис от архива на Йоаким Груев.** –В: Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“. Филология, т. 49, кн. 1, сб. Б, 2011, 415-424.
8. **„Но светът се попребърна...“ – редът на миналото, безредието на настоящето в публицистиката на Петко Рачов Славейков.** –В: Традиции и приемственост. 50 години полувисше и висше образование в Източните Родопи. Т. II. Изд. Фабер, Велико Търново, 2011, 147-154.

9. **Учебникът през Възраждането – институция за модернизирането на обществените нагласи.** -В: Филология. Научни трудове. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Филологически факултет. Т. 47, кн. 1, сб. Б, 2009. Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“, 2010, 176-182.
10. **Литература за VIII клас** (в съавторство с К. Протохристова, С. Черпокова, Д. Николова, Е. Иванова). С., Анубис, 2009.
11. **„Пред достопочтенни човеци да не свириме сос уста, нити да певаме“, или за границите на приличието в музикалната култура на възрожденеца.** – В: Моцарт – литературни сюжети, тематизации и контексти. Пловдив, Летера, 2008, 230-23
12. **Литература за VII клас** (учебник в съавторство с К. Протохристова, С. Черпокова, Н. Даскалов, Д. Енев). С., Анубис, 2008.
13. **„Едните цъвят и благоденствуват, а другите ся ваят в простота и невола“, или за западния модел на успеха в книгите на Андрей Цанов.** –В: Сред текстовете и емоциите на Българското възраждане. Сборник в чест на Румяна Дамянова. С., изд. „Изток-Запад“, 2009, 503-511.

РЕЗЮМЕ – САМОПРЕЦЕНКА

Основният научен труд (№1) е свързан с находката от един ръкопис, притежание на НБ „ИВ. Вазов“, Пловдив, който до момента не е бил известен на научната общност. Това е ръкописният учебник „Познания от архиология“, създаден през 1861 година от Йоаким Груев и оползотворяван в практиката му на учител в Пловдивското епархийско училище поне в продължение на 4 години. Тъй като първоначалното откритие беше последвано от още две – на ръкописни документи с почти идентично съдържание (също непроучвани), изникна въпросът в какво отношение се намират по между си трите архивни единици, какво е породило създаването им, каква функция са имали навремето.

При първоначалното разчитане на Груевия ръкопис бе установено, че под заглавието „Познания от архиология“ се разгръща съдържание по история на културата и изкуството, а другите два ръкописа се оказаха ученически преписи на даскал-Йоакимовия учебник, правени от негови възпитаници, каквато е била практиката през Възраждането. Тъй като в учебникарската книжнина до Освобождението учебник с такова или с близко съдържание не е известен, находката предизвика разчитане на текста и научен коментар най-малкото поради две причини: че ръкописът е непроучван и че в съдържателно отношение той не се вписва в регистъра от учебни книги за епохата, тоест има статут на прецедент.

Първият принос в случая беше свързан с решаването на задачи от текстологичен характер. Ръкописът е разчетен, езикът е нормализиран и по-важното – текстът е верифициран чрез съпоставки с други ръкописни документи, излезли изпод същата ръка в близки години. За целта е използван ръкописният опис на Цветана Нанова –

библиотекаря, инвентаризирал цялото архивно наследство на Йоаким Груев. Сравненията не оставят никакви съмнения по автентичността на ръкописа, нито колебания относно верността на датировката и мястото на създаването му. При разчитането са преодолени известните затруднения, резултат от графологичните специфики, съкращенията или пролапсите във фразата, както и от явната незавършеност на текста – неговия непостигнат финал от гледна точка на заявените в началото предметни зони на представяната наука.

Принос е и изработването на научносправочния апарат към записките на Груев. Те преследват няколко цели: да сведат до минимум възможните разночетения на текста, да уточнят направени от пишещия съкращения или силно резюмирани изрази, да подпомогнат правилното разбиране на съдържанието и от днешния читател, като предлагат сведения за споменатите факти, събития, реалии или личности, а и като коригират неверни съобщения или уяснят непознати думи.

Значителна част от работата има характер на литературноисторическо проучване, чиято цел е да определи мястото на ръкописа в книжовната продукция на самия Груев, статута му на преводач и побългарител на чужд текст, както и разполагането на този ръкопис в контекста на христоматийно-дидактичните четива от възрожденската епоха.

Чрез коментар на разбирането за това що е археология във времето, в което е създаден ръкописът прототекст, се доказва кохерентността между заглавието и последвалото го съдържание. Това разбиране, оформено още в зората на Западноевропейския романтизъм, базирано на възгледите на Винкелман и Шлегел, отрежда на археологията като генерална задача да осветли пътя на развитие на културата и творческата дейност през хилядолетията, или – вече по думите на Груев, археологията е „наука за паметниците от старина“ - тоест отрежда ѝ се поприще, което е твърде различно от съвременното тълкуване на археологията като приложно-спомогателна историческа наука.

Тъй като превеждането, побългаряването и размножаването на ръкописния текст съвпада с периода, когато у нас не просто знанието се отъждествява с ценност, но и остро се осъзнават проблемите за културното наследство, за завещаното духовно богатство на човечеството и за българския принос към него, приносно е, че трудът коментира как един продукт на учебникарската книжнина усвоява такава проблематика, намира и оползотворява дидактичния потенциал на културата и историята на изкуството при преподаването им в училище.

Коментарите върху съдържателните ядра в ръкописа и тяхното композиционно организиране стават предпоставка да се направят обосновани допускания за прототекста, от който Груев е превел и побългарил: тук важни са разсъжденията за предполагаемия език, за времето, в което е създаден първоизточникът/първоизточниците, за привнесения от пловдивския книжовник български елемент към съдържанието на оригиналната

матрица, за автора ѝ, чийто антропоним остава криптиран (въпреки положените усилия) зад инициалите „В. Н. Кр.“

Доколкото „Познания от архиология“ имат безспорен принос към историята на литературата, историята на идеите, историята на понятията и тази на образованието у нас, приносна е и онази част от труда, която оценява записките на Груев на фона на дотогавашната възрожденска книжовност или поне на онзи сегмент от нея, който е отворен за информация от областта на историята на културата и изкуството. В средата на 19-ти век все още липсва висока степен на кодификация в практическата употреба на термини и категории от сферата на естетиката. През 60-те години изграждането на този апарат е в движение, поради което термините често са употребяват в свободен режим на експеримент, явяват се рефлексии на заемки, механични преноси на калки, дори и приобщаване на лексеми от други, твърде далечни сфери на езика. А движението в подобна мрежа от света на думите и идеите поставя изследователя в позицията по-скоро на предполагащ, отколкото на твърдящ какъв статут има дадено понятие като код, когато класическата лексикография все още не се е произнесла.

В културносъпоставителния раздел от проучването се очертава едно предизвикателство – да се мотивира избирателността: кои четива от епохата и защо тъкмо те са инвентаризирани в ръкописа. За целта се работи със значителен корпус от учебници по история, география, както и с най-популярните поетики и ръководства по словесност, но покрай тях и с писмовници, речници и с научнопопулярни четива от периодичния печат.

Понеже част от проучвания ръкопис може да се разглежда като кратък курс по естетика (така както я възприема европейският 19-ти век, в духа на Баумгартен: като един от двата клона на гносеологията заедно с логиката), в предложения научен труд са направени изводи към какво се стреми Груевият ръкописен учебник; как той преследва познание за еволюцията на човешката култура, прониквайки във вложените идеи, значения и символика на творбите, в естетическата им ценност; как той представлява сериозен влог в историята на понятията, в оформянето на мисъл, която отразява общите или специфичните за предметите свойства. Така че при търсенето на устойчивост, точност и еднозначна определеност в дефинирането на категории, теоретичните усилия на книжовниците от Българското възраждане не биха били пълнозначно оценени, ако се пренебрегнат усилията на Йоаким Груев, осмислени в настоящото проучване.

Друг негов аспект е реконструкцията (доколкото такава е възможна без неправомерни и незащитими спекулации) на методическите похвати, прилагани в практическото оползотворяване на учебника. Тази задача е реализирана при условие, че непрекъснато се държи сметка за „двойствената“ роля на Груев – веднъж като преводач и побългарител, втори път като преподавател, използващ помагалото в школския си делник. Приноси в този раздел са наблюденията и заключенията от двете вторични находки –

тетрадките с преписи на Груевите ученици. Итерациите в съдържанието им, начинът на записванията, сравненията, при които се отчитат значещи анекси от вторично правени приписки по време на час и при преговор в края на учебната година – всичко това не само потвърждава реалното използване на ръкописа в урочната дейност на даскал Йоаким, но предоставя и обективни данни за дидактичните похвати, прилагани при преподаването.

Всъщност именно откриването на двата „ученически“ архивни документа е основание ръкописът да бъде обективно оценен и като влог към историята на българската учебникарска книжнина, и към историята на образованието у нас.

Самата форма на находката (ръкопис, а не типографски размножен текст), съдържанието ѝ (панепистемно в духа на възрожденската практика), самата ѝ функционална предназначеност (учебник по дисциплина, която не е с утвърден статут в регламентирания от времето школки предметен регистър) – тези три фактора са предопределили изследователския инструментариум, употребен в работата. Освен традиционно предположимите за подобни случаи литературнотеоретични, литературноисторически и текстологични прийоми в предложения труд често са ползвани и такива, които са присъщи на езиковедското, сравнителнокултурологичното или историографското проучване. Съвместяването им е необходимо за постигането на цялостна и вярна представа за значението на откритието и мястото на ръкописа в историята на българската книжнина от епохата на Възраждането.

Статиите под **№№ 2, 4 и 5** предлагат синтезиран коментар на конкретни проблеми от находката на трите документа – Груевия и тези на двамата му ученици. В тях се оформят се няколко смислови акцента: отношението между история и развитие на културата, разбирането за културната еволюция като процес на приемственост и обновление, методическите прийоми за преподаване на такава „нестандартна“ материя. Оценен е приносът на Груев в сферата на възрожденското образование. По-подробно е коментирано как у учениците се формира ценностно отношение към материалното и духовното наследство от далечното и по-близкото минало. В статията под №4 е отделено внимание на „испанската“ тема в ръкописния учебник: на асимилирането на чуждата арабска традиция в Европейския континент и по-точно на Пиренейския полуостров от времето на маврите.

Публикациите под **№№ 6 и 7** разглеждат възможността чрез разказ за културните постижения от минали времена да се оформят школки представи за историческото развитие на човечеството – т.н. метод на историцизма. По пътя на историцизма всяко естетическо явление е предмет на съответна епоха, а тя, на свой ред, е резултат на история – неповторима по съдържание, макар и детерминирана от по-обща закони на развитие. Във връзка с този метод е представено и разбирането на Груев за ролята на „старинаря“/ „антикаря“ като тълкувател на миналото, дори като етнограф и антрополог.

Статията под **№10** търси очертанията на „идеалния“ модел за учебник със светско съдържание от епохата на Възраждането – поне така, както го виждат в представите си самите книжовници учебникари в стремежа си да постигнат деликатен баланс между заимстване, побългаряване, компилиране и личен авторски принос.

Статиите с **№№ 9, 12 и 14** са обединени от стремежа да се оцени ролята на някои христоматийно-дидактични четива от Българското възрождане като фактор за оформяне на „модерния“ и „успешния“ човек на новото време, който преодолява комплексите си за изостаналост спрямо европейца, разширява културния си мироглед, макар невинаги да намира адекватните средства за такава промяна. В статията под **№ 3** е разгледан приносът на Лука Касъровкато създател на крупен лексикографски труд, чието предназначение авторът признава, че вижда първо за „училищата“ и после „за интелигентната публика“.

Тъй като през последните години част от научните ми усилия са свързани със „съвременно“ учебникарство и създаване на школки помагала за днешното българско училище, в предложените за участие публикации **№№ 11, 13** съм включила и част от уроците, които аз съм разработила в колективните учебници по литература за 7 и 8 клас. Те са спечелили конкурс на МОН и се прилагат в настоящата практика на образователната система у нас.